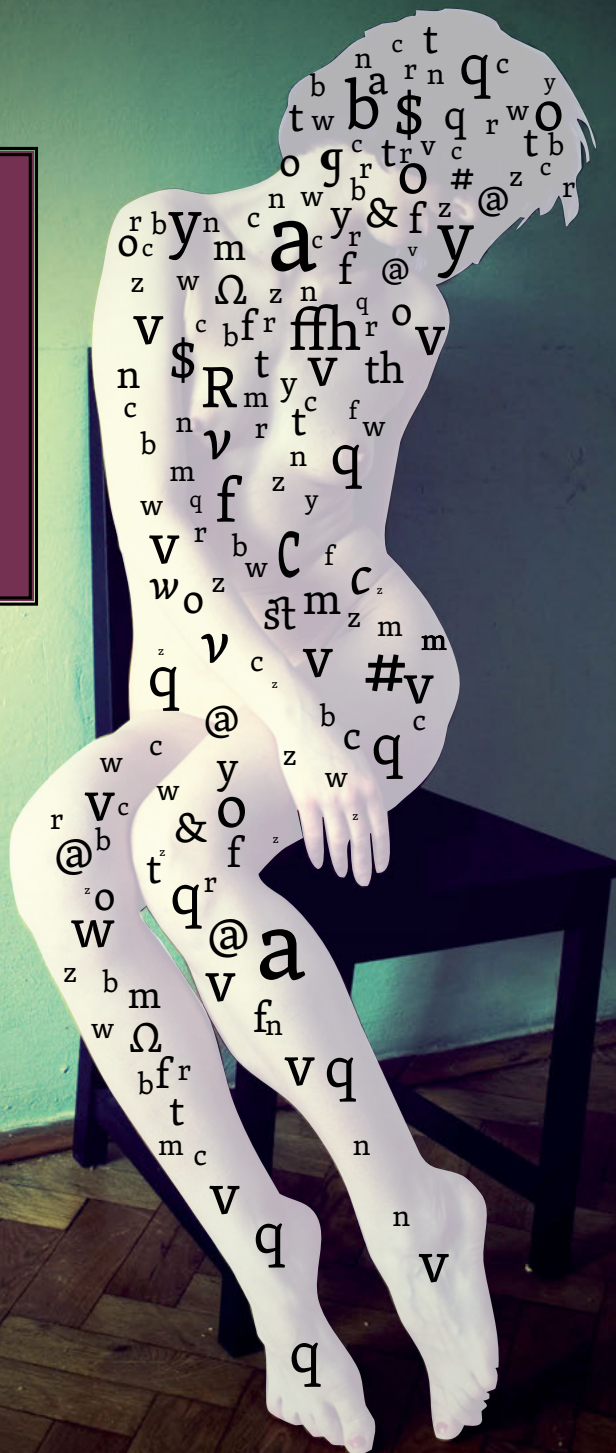

Agnieszka Nęcka

Cielesne o(d)stępny

Dyskursy erotyczne
w polskiej prozie
po 1989 roku

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu Śląskiego

Fot. Monika Kaliciak

Agnieszka Nęcka – adiunkt w Zakładzie Literatury Współczesnej Instytutu Nauk o Literaturze Polskiej im. Ireneusza Opackiego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach; krytyk literacki – współpracowała m.in. z pismami: „FA-art”, „Nowe Książki”, „Opcje”, „Śląsk”, „Twórczość”, „Pogranicza”, „Topos”, „artPAPIER”. Autorka książek: *Granice przyzwoitości. Doświadczenie intymności w polskiej prozie najnowszej* (2006) oraz *Starsze, nowsze, najnowsze. Szkice o prozie polskiej XX i XXI wieku* (2010). Stypendystka Marszałka Województwa Śląskiego w dziedzinie kultury (2009).

Cielesne o(d)słony
Dyskursy erotyczne
w polskiej prozie po 1989 roku

Rodzicom i Uli

NR 2849

Agnieszka Nęcka

Cielesne o(d)słony

Dyskursy erotyczne
w polskiej prozie po 1989 roku

Redaktor serii: Historia Literatury Polskiej
Marek Piechota

Recenzent
Przemysław Czaplński

Spis treści

Od Autorki	7
Seksowna strona romansu. Z zagadnień współczesnej „powieści erotycznej”	21
Perwersja kompensacji. W świecie „dziecięcej” erotyki Andrzeja Czibora-Piotrowskiego	73
„Mój pierwszy raz / Z twarzą Marylin Monroe”. Autoerotyczne pisanie <i>Szkiców do obrazu batalistycznego</i> Adama Ubertowskiego	145
„W domach z betonu nie ma wolnej miłości”. (De)konstruowanie erotyzmu w <i>Antologii twórczości p. Cezarego K. Kędera</i>	197
Zamiast zakończenia	259
Indeks nazw osobowych	281
Summary	293
Zusammenfassung	294

Od Autorki

W jednym ze swych opowiadań — o znamienym tytule *Sexplosion* — Stanisław Lem pisał o czasach, w których seks „z prywatnej rozrywki, gimnastyki zbiorowej, z hobby i chałupniczego kolekcjonerstwa zamienił się w filozofię cywilizacyjną”¹. Prognozy autora *Solaris* okazały się niezwykle trafne. Społeczeństwo konsumpcyjne sfunkcjonalizowało seksualność jako jedną z czołowych i bardzo dochodowych gałęzi gospodarki². Myśląc o seksualności, zwykliśmy sprowadzać ją do samego aktu cielesnego zespolenia kochanków, którego obrazy udostępniane są w szerokim wachlarzu możliwości: od przedstawień pornograficznych poprzez erotycznie nacechowaną sztukę, na zdominowaniu życia przez tendencje *voyeurystyczne* skończywszy. Skłonność do redukowania erotyzmu do przyjemności, zabawy czy też naturalnego zaspokajania potrzeb fizycznych sprawia, że zwykle zapominamy o jego powiązaniach z psychologią jednostki, filozofią, antropologią, szeroko rozumianą kulturą, obyczajami i regulacjami prawnymi³. Seksualność jest jednak tą sferą ludzkiej działalności, w której wszystkie te płaszczyzny wzajemnych relacji nakładają się na siebie i przez którą się uobecniają.

¹ S. LEM: *Simon Merril: Sexplosion*. W: IDEM: *Fantastyczny Lem*. Posłowie J. JARZĘBSKI. Kraków 2001.

² Zob. S. RERAK: *Pornomodernizm i popkultura*. „Ha!art” 2003, nr 2.

³ Por. M. MOSTOWIK: *Obcy język ciała*. „Portret” 2004, nr 1, s. 124.

Trzy kluczowe słowa tytułu niniejszej książki — dyskurs, cielesność i erotyka — zostały wykorzystane nie tylko w celu pokazania seksualności przez pryzmat wyboru tematycznego, jaki leży u podstaw praktyki artystycznej czy warstwy lingwistycznej (a zatem wymiaru mimetycznego przedstawień), ale nade wszystko, by zobrazować nakładanie się na siebie rozmaitych perspektyw. Teksty, które znalazły się w centrum moich zainteresowań badawczych: *Rzeczy nienasycone*, *Cud w Esfahanie* oraz *Straszne dni* Andrzeja Czycibora-Piotrowskiego, *Antologia twórczości p. Cezarego K. Kędera* i *Szkice do obrazu batalistycznego* Adama Ubertowskiego posłużyły jako przykłady potwierdzające tezę, zgodnie z którą erotyzm staje się dla współczesnych pisarzy punktem wyjścia rozprawiania m.in. na temat problemu inicjacji, outsidersyzmu, intymnego doświadczania. Sfera erotyzmu pozwala na pełniejsze mówienie o własnej biografii, na czele z kłopotami wypływającymi z potrzeby publicznej autoekspresji. Poziom tematyki (erotyka jako jedno z wielu, dających się opisać, ludzkich doznań) jest więc dziś najniższym spośród owych warstw, nad którymi nadbudowuje się przestrzenie kolejne, by w konsekwencji doprowadzić do powstania poziomu „meta”, odsyłającego do kłopotów związanych choćby z wyraźnym rozgraniczaniem modernizmu i postmodernizmu. Nadrzędny (pod względem strukturalnym — najwyższy) problem, w jaki wpisują się wspomniane książki prozatorskie, nacechowany jest swoistą ambiwalencją, „zawieszeniem” między poetyką nowoczesną i ponowoczesną.

Nowoczesność to dysharmonia sfer, naprzemienne zastyganie i niszczenie, stabilizacja i transgresja, ład i anarchia. Człowiek nowoczesny, rozdarty wewnątrz, dotknięty traumą, naprzemiennie rewolucjonista i konserwatysta, pozostaje w pewnym sensie wrogiem nowoczesności. Ta wroga postawa kulminuje w modernizmie, w którym wszystko brzemiennie jest w swoje przeciwieństwo. Radości z uwolnienia od pozorów towarzyszy jak cień lęk, niepewność życia w świecie odczarowanym, pragnieniu objęcia nieograniczonych możliwości nowoczesnego doświadczenia — tęsknota za trwałymi, czytelnymi wartościami, fascynacji przemijającą, ulotną i przypadkową stroną dzieła

sztuki — dążenie do wartości wiecznych i niezmiennych. [...] Modernizm określał się poprzez negację i zmierzał ku nowości, ufundowanej na micie postępu. Zasadzał się na bezustannym przekraczaniu [...]. Postmodernizm, kultywując świadomość końca (metafizyki, historii, wielkich narracji), znosi sprzeczną różnicą; nie jego destrukcją, lecz restrukturalizacją. Ironia jako trop powstaje w przestrzeni pomiędzy tym, co powiedziane, a tym, co intencjonalnie zamierzone. Ironiczne powtórzenie to intertekstualna parodia; wynika ze świadomości, że nie sposób zdystansować się do stylu (myślenia i mówienia) parodiowanego przedmiotu. Jego celem wydaje się wydobywanie na jaw tego, co mimowolne lub represjonowane⁴.

Teksty, o których będzie mowa w kontekście dyskursów erotycznych, nie poddają się łatwej klasyfikacji. Wszystkie one wykorzystują poetykę fragmentu, która tłumaczy się dość prosto. Pokazanie rzeczywistości niespójnej, pokawałkowanej interpretować należy jako metonimię świata rozbitego. Czycibora-Piotrowskiego, Kędera i Ubertowskiego łączy z modernizmem poszukiwanie autentyczności oraz podejrzliwość względem języka. Przypomnijmy pokrótce, że pisarzom modernistycznym nie chodziło jedynie o namysł nad nieprecyzyznością i stylizacyjnym charakterem pisanych przez nich tekstów czy o topos niewyraźnego, ale o „radikalny zwrot od poczucia zadomowienia w języku do wizji języka jako więzienia, o odrzucenie uogólnionego autorytetu mowy”⁵. Świadomość takiej potrzeby wyrastała z odkrycia „ideologicznej i alienacyjnej władzy [języka — A.N.], płynącej z odgrywanych przez język ról: stronniczego pośrednika oraz współkonstruktora obrazu społecznej rzeczywistości”⁶. Praktyki modernistyczne, sytuując się po stronie eksperymentu, skłaniały do poszukiwania nowych form. Ponadto modernizm mocno akcentował antynomię życia

⁴ J. FRANZAK: *Poszukiwanie realności. Światopogląd polskiej prozy modernistycznej*. Kraków 2007, s. 542—543.

⁵ *Ibidem*, s. 19.

⁶ R. NYCZ: *Język modernizmu: prolegomena historycznoliterackie*. Wrocław 2002, s. 57.

i opowiadania. W konsekwencji wiele miejsca poświęcano refleksji nad kwestionowaniem życiowych źródeł opowieści, wychodząc z założenia, że każda próba rejestracji życia jest już jego zniekształceniem. W związku z tym w centrum zainteresowań sytuowano pytanie o to, czy wszystko, co stanowi poznanie, jest konstrukcją? Odpowiedź, jaka wyłania się chociażby z omawianych w niniejszej książce tekstów, brzmieć będzie twierdząco. Prozaicy, próbując osiągnąć dystans przez podkreślenie świadomości traktowania rzeczywistości jako społecznego lub retorycznego konstruktu, zdają się jednak bliżsi tendencjom postmodernistycznym⁷. Zdaniem Jerzego Franczaka, „modernizm próbuje osiągnąć dystans z pozycji zewnętrznej, spoza kultury, zdobyć się na całościową wizję rzeczywistego świata”⁸. Kęder, Ubertowski i — choć w o wiele mniejszym stopniu — Czycibor-Piotrowski ową pozornie spójną rzeczywistość rozbijają właśnie od wewnątrz. Robią to bowiem za pomocą mechanizmów kształtujących przestrzeń kultury. Tym samym bliżsi są postmodernizmowi, który Jean-François Lyotard postrzegał jako „stan umysłu czy raczej stan ducha”⁹. „»Postmodernistą« jest ten, kto poza obsesją jedności dostrzega nieredukowalną wielość form języka, sposobów myślenia i życia (*Denk-und-Lebensformen*) i umie się z nią obchodzić”¹⁰. Nie inaczej jest w przypadku interesujących mnie tekstów, w których każdy z pisarzy — na odmienne sposoby — stara się poradzić sobie z ową różnorodnością. Prozaicy, dostrzegając zagrożenia płynące z ponowoczesności, przez dyskurs erotyczny chcą scalić nie tylko obraz świata, w którym przyszło im żyć, ale także — a może nade wszystko — uporać się z kryzysem osobowościowym. Robią to jednak, grając z czytelnikami za pomocą mnożenia i mylenia śladów. To, co wydaje się intymnym zwierzeniem, okazuje się mistyfikacją. I odwrotnie — pod płasz-

⁷ Zob. J. FRANZAK: *Poszukiwanie realności. Światopogląd polskiej prozy modernistycznej...*, s. 43.

⁸ *Ibidem*.

⁹ J.-F. LYOTARD: *Philosophie und Malerei im Zeitalter ihres Experimentierens*. Berlin 1981, s. 97. Cyt. za: W. WELSCH: *Nasza postmodernistyczna postmoderna*. Przeł. R. KUBICKI, A. ZEIDLER-JANISZEWSKA. Warszawa 1998, s. 53.

¹⁰ *Ibidem*.

czykiem banalnych anegdotek, pozornie nieistotnych opowiadań kryją się treści „ważne”.

Erotyzm jawi się jako przestrzeń nieustannego pojawiania się oraz znoszenia napięć i sprzeczności. Będąc szczególnego rodzaju dywersantem dyskursów, pokazuje, jak skomplikowane są relacje pomiędzy rozluźnieniem rygorów obyczajowych i detabuizacją seksualnej problematyki a koniecznością zmierzenia się z niemożnością wyartykułowania narracji o sobie samym, o innych, o swej podmiotowości, seksualności, potrzebie transgresji czy nieumiejętnością sprecyzowania przeszkód w nawiązywaniu porozumienia z innymi. Literatura boryka się — bo borykać się musi — z podejmowaniem prób wyrażania autentyczności w świecie uschematyzowanym, świecie, w którym indywidualność doświadczenia erotycznego została wchłonięta przez rozbuchaną erotycznie, jawną ekshibicjonistycznie, kształtowaną przez klisze (przedstawienie, lingwistyczne *etc.*) zbiorową wyobraźnię. Z jednej zatem strony mamy do czynienia z dozwoloną otwartością mówienia/pisania o erotyzmie, z drugiej natomiast — ze świadomością istnienia pułapki sztuczności, w którą wikłają się dyskursy o(d)ślaniające cielesność i seksualność. Literatura stara się zatem wyrazić to, co autentyczne, przy jednoczesnym obnażeniu niemożności autentycznego wyrażenia. Owa mocno zakotwiczona w nowoczesności dychotomia: zakryte — odkryte pełni funkcję mechanizmu generującego narracje o koniecznym i jednocześnie niemożliwym odślanianiu erotyzmu. W konsekwencji teksty, o których będzie mowa w niniejszej książce, są przykładem prób balansowania między kategoriami opozycyjnymi, takimi jak choćby modernizm — postmodernizm. Dzieje się tak m.in. dlatego, że wykorzystuje się myślenie za pomocą opozycji przy okazji — upraszczającego — radzenia sobie z kłopotami związanymi z definiowaniem tych dwóch pojęć. Dość wspomnieć Ihaba Hassana, który różnice między modernizmem a postmodernizmem ujmował w sposób następujący: zamknięta forma — otwarta antyforma, cel — gra, plan — przypadek, hierarchia — anarchia, gatunkowość — intertekstualność, centralizacja — rozproszenie, synteza — antyteza, przedmiot sztuki — proces, totalizacja — dekonstrukcja, dystans — partycypacja, prezencja —

absencja, transcendencja — immanencja, semantyka — retoryka, głębia — powierzchnia, korzenie — kłęczą, *signifiant* — *signifié*, *grande histoire* — *petite histoire*, paranoja — schizofrenia, źródło — ślad, metafizyka — ironia, określoność — nieokreśloność¹¹. Pomimo zastrzeżeń, jakie można sformułować pod adresem użycia owych binarnych opozycji, Jerzy Franczak zauważa, że zestawienie to

nasuwa jednak ciekawe spostrzeżenie: modernizm zachowuje powyższe opozycje, konstytuuje go ruch między ich członami, przy czym pozytywnie wartościuje pierwsze z nich. Postmodernizm najpierw dowartościowuje drugie człony (które jednak istnieją o tyle, o ile niezbędnego kontrastu dostarcza negatywność opozycji), po czym stara się znieść samą dychotomiczną zasadę¹².

Postmodernizm, będąc zakotwiczony w modernistycznych napięciach, stara się je zatem znieść. W konsekwencji „zasypuje przepaść między sztuką wysoką a niską, unieważnia granicę między cudem a prawdopodobieństwem, między realnością a mitem”¹³. Teksty Czciwora-Piotrowskiego, Kędera i Ubertowskiego są — w moim odczuciu — swoistym kompromisem między modernistycznymi problemami tożsamościowymi a możliwościami ich rozwiązania za pomocą narzędzi postmodernistycznych. Przypomnijmy, że modernistyczne zwątpienie ma dwa źródła — tkwi w poznającym i poznawanym. Zdezintegrowane „ja” rozbija spójną wizję świata. W miejsce stałości i pewności poznawczej pojawia się prowizoryczność i fragmentaryczność¹⁴.

¹¹ Zob. J. FRAN CZAK: *Poszukiwanie realności. Światopogląd polskiej prozy modernistycznej...*, s. 548. POR. I. HASSAN: *The Dismemberment of Orpheus: Toward a Post-modern Litterature*. The University of Wisconsin Press 1982.

¹² J. FRAN CZAK: *Poszukiwanie realności. Światopogląd polskiej prozy modernistycznej...*, s. 548.

¹³ *Ibidem*, s. 547.

¹⁴ Zob. J. ORSKA: *Przełom awangardowy w dwudziestowiecznym modernizmie w Polsce*. Kraków 2004, s. 36. Douwe Fokkema pisał: „Modernista nie wyjaśnia jak realista, ale nie rezygnuje z myślenia, brak mu pewności, przedstawia więc hipotezy [...]. Główną modernistyczną konwencją z punktu widzenia kompozycji

Brak pewności poznawczej — powiada Joanna Orska — pociąga za sobą relatywizm epistemologiczny; jeśli zaś nie ma jednej prawdy dla wszystkich, to nie może być też jednolitego systemu etycznego. Nadrzędną rolę imperatywów prawdy i etyki w twórczości literackiej wypiera teraz postulat autentyzmu, dążenie do weryfikacji tekstu. Eksponuje się odniesienia i zależności pomiędzy tekstem a światem, wykorzystując różne warianty autotematyzmu, próby imitacji strumienia świadomości. Nabierają wagi komentarze metatekstowe, sięga się po formy paraliterackie. Wszystkie te starania podszyte są niewiarą w możliwość adekwatnego wyrażania, opisanie świata za pomocą zastanych konwencji¹⁵.

Stąd również kwestionowanie podziału na fikcję i autentyczność, które zaowocowało zacieraniem granic nie tylko między sztuką „wysokoartystyczną” a popularną, ale także między gatunkami. Analiza interpretacyjna trylogii powieściowej Czciwora-Piotrowskiego, *Antologii twórczości p. Kędera oraz Szkiców do obrazu batalistycznego* Ubertowskiego — w moim przekonaniu — potwierdza słuszność tez głoszących wysoki stopień hybrydyzacji form, która, najogólniej rzecz ujmując, prowadząc do zacierania granicy między tym, co realne, a tym, co fikcyjne, i wykorzystując nade wszystko matrycę „powieści erotycznej”, doprowadziła do pojawienia się nowego typu tekstów prozatorskich. Będą to prozy pisane w duchu postmodernistycznym (w ujęciu uznającym go za końcową fazę modernizmu). Teksty, o których mowa, wyrastając bowiem z modernistycznego kryzysu światopoglądowego, wykorzystują postmodernistyczną grę (z) konwencjami, erotyzm postrzegając jako narzędzie autopoznania. Sytuujące się w centrum mej uwagi prozy, znajdując się na pograniczu fikcji i autentyku, łączą nade wszystko poetykę zapisków dziennikowych, imitację procesów myślowych z zabiegami fabularyzatorskimi. Omawiane tu książki po-

tekstu literackiego jest selekcja hipotetycznych konstrukcji wyrażających niepewność i prowizoryczność”. D. FOKKEMA: *Historia literatury — modernizm i postmodernizm*. Przeł. H. JANASZEK-IVANIČKOWA. Warszawa 1994, s. 21.

¹⁵ J. ORSKA: *Przełom awangardowy w dwudziestowiecznym modernizmie w Polsce...*, s. 36.

twierdzą tym samym słuszność konstatacji Stanisława Brzozowskiego, który mówił, że „Co nie jest biografią — nie jest w ogóle”¹⁶. Rekonstrukcja biografii natomiast „*ex post* zawsze ociera się o fabulację, zawsze zawiera w sobie jakieś miejsca puste i mimo najlepszej woli nie tyle jest biografią *sensu stricto*, ile naszym wyobrażeniem biografii”¹⁷. Jak zatem nie zgodzić się z Émilem Cioranem, który stwierdził, że „Istnienie jest plagiatem”¹⁸? Być może po części tym właśnie można by tłumaczyć tak chętne sięganie po strategię sobotwóra, bawiącego się w układanie biograficznych puzzli.

Przypadek omawianych przeze mnie tekstów prozatorskich można by zatem określić swoistym pojęciem „prozy z kluczem”. Specyficzny jest to jednak rodzaj, gdyż tu granica między tym, co realne, a tym, co fikcyjne, jest niemal niezauważalna. Stąd tak ważna będzie sfera (pojmowanego za Foucaultem) dyskursu. Zderzenie (się) różnych rejestrów stylistycznych, prowadzi — najkrócej rzecz ujmując — do budowania napięć między tematem narracji a maskowanymi treściami, za które uznać można choćby problemy z autoidentyfikacją, otwartością na zagadnienia płciowości, cielesności i seksualności.

¹⁶ S. BRZOZOWSKI: *Pamiętnik*. Nakładem Antoniny Brzozowskiej. Fragmentami listów Autora i objaśnieniami uzupełnił O. ORTWIN. Lwów 1913 [reprint Kraków—Wrocław 1985], s. 142.

¹⁷ M. KISIEL, P. MAJERSKI: *Słowo wstępne*. W: *Biografie z Zagłębia. Materiały II Sesji Zagłębiowskiej*. Sosnowiec, 20 listopada 2003 roku. Red. M. KISIEL, P. MAJERSKI. Sosnowiec 2004, s. 7. Por. uwagi Anny ŁEBKOWSKIEJ: *Narracja biograficzna w fikcji*. W: *EADEM: Empatia. O literackich narracjach przełomu XX i XXI wieku*. Kraków 2008, s. 85—104.

¹⁸ Cyt. za: P. LEJEUNE: *Wariacje na temat pewnego paktu. O autobiografii*. Przeł. W. GRAJEWSKI, S. JAWORSKI, R. LUBAS-BARTOSZYŃSKA. Red. R. LUBAS-BARTOSZYŃSKA. Kraków 2001, s. 219.

Trzej bohaterowie rozprawy

Płeć, seksualność, przynależność historyczna są tymi elementami podmiotowości, z którymi łączy się problem (nie)wyrażalności¹⁹. Po 1989 roku mamy do czynienia z sytuacją „»nabierania tożsamości«: ciało okazało się bowiem uwikłane w fikcje społeczne — w zbiorowe narracje”²⁰. Literatura przyjmuje strategię „wywrotowca”, wykorzystując uchylanie maskujących zasłon, doprowadzających m.in. do upadania stabilnej normatywności.

Trzy kolejne rozdziały tej książki pokazują należących do odmiennych generacji pisarzy: Andrzeja Czciwora-Piotrowskiego (ur. 1931), Konrada Cezarego Kędera (ur. 1965) oraz Adama Ubertowskiego (ur. 1967), którzy wykorzystali — w moim przekonaniu — matrycę „powieści erotycznej” do obnażenia rozerotyżowanego dyskursu i pokazania działania jego mechanizmów maskujących m.in. kłopoty z własnym „ja” (przejawiające się w zakreślaniu granic swej osobowości, autoidentyfikacji). Nie oznacza to jednak, że ich teksty są spełnionymi realizacjami projektu „roboczo” nazywanego przeze mnie „powieścią erotyczną”. Nie są. Ale to właśnie ów kłopot z łatwym „szufladkowaniem”, ze spiętrzeniem metaliterackich poziomów oraz skomplikowaniem relacji w sieci dyskursów o ciele i seksualności stanowi o ich urzekającej wyjątkowości i zdaje się argumentować za tym, by to ich prozom poświęcić uwagę. Wybór właśnie tych trzech pisarzy nie jest wyborem oczywistym i jedynie możliwym. Jak każdy — jest wyborem niezwykle selektywnym, subiektywnym i podważalnym. Dzieje się tak choćby dlatego, że — jak słusznie zauważył Dariusz Nowacki — to nie tyle my wybieramy nasze lektury, ile one nas²¹. W efekcie bywa, że określone książki są niesprawiedliwie niedowartościowane lub zupełnie przemilczane, inne z kolei bywają niesłusznie nadwartościowane. Z rozmaitych powodów interesujący mnie pisarze nie znaleźli się w tzw. nurcie

¹⁹ Zob. P. CZAPLIŃSKI: *Polska do wymiany. Późna nowoczesność i nasze wielkie narracje*. Warszawa 2009, s. 366.

²⁰ Ibidem.

²¹ Zob. D. NOWACKI: *Wielkie Wczoraj*. Kraków 2004, s. 5.

mainstreamowym. W moim mniemaniu zostali zmarginalizowani nie tyle z powodu słabości warsztatowych ich propozycji wydawniczych, ile raczej — i to czyni ich prozy intrygującym materiałem badawczym — w wyniku złamania (na różne sposoby i w różnym zakresie) czytelniczych przyzwyczajzeń²², wiążących się z obciążeniem sztuki społeczną normą „moralności”. Zdaniem Anety Szyłak, zarzut niemoralności implikuje w znacznej mierze milczenie na temat danego artefaktu²³.

Tym samym — jak zauważa Izabela Kowalczyk — walka o moralność zamienia się w moralizatorstwo. Po pierwsze moralne jest to, co jest „poprawne artystycznie” [...]. Wszystko inne jest występkiem, gdyż wynika z pustki, braku talentu i umiejętności akademickich. Krytyka nie spiera się o dzieła, lecz o własne interpretacje²⁴.

Przekraczanie granic implikuje — przynajmniej pozornie — zachwianie się uporządkowanego systemu, na którym opiera się mo-

²² Dość wspomnieć recepcję krytycznoliteracką wszystkich pięciu książek. W przypadku próz Kędera i Ubertowskiego poza warstwą tematyczną: panseksualizm (*Antologia twórczości p.*), autoerotyzm (*Szkice do obrazu batalistycznego*), chodziłoby nade wszystko o rozwiązania formalne („poszatkowana” fabuła, nakładanie się na siebie zbyt wielu płaszczyzn narracyjnych, brak związków przyczynowo-skutkowych). Z kolei Czcibor-Piotrowski ugodził w dykcję pisaną o wojnie. Nie bez racji należy przywołać tutaj Hansa Roberta Jaussa, który dowodził, że przekraczanie horyzontu czytelniczych oczekiwań jest wpisane w samo dzieło, nie zaś w gest przekraczania. „Odpowiedni proces ciągłego ustalania horyzontu i zmiany horyzontu określa także stosunek między pojedynczym tekstem a szeregiem tekstów, tworzących gatunek. Nowy tekst ewokuje w czytelniku (słuchaczu) znany z poprzednio poznanych tekstów horyzont oczekiwań i reguł, które następnie są modyfikowane, korygowane, zmieniane albo też tylko reprodukowane. Modyfikacja i korekta wyznaczają pole gry, zmiana i reprodukcja — granice struktury gatunku”. H.R. JAUSS: *Historia literatury jako prowokacja dla nauki o literaturze*. W: IDEM: *Historia literatury jako prowokacja*. Przeł. M. ŁUKASIEWICZ. Posłowie K. BARTOSZYŃSKI. Warszawa 1999, s. 146.

²³ Zob. A. SZYŁAK: *Relacja z dyskusji o moralności sztuki w Polsce*. „Exit” 1997, nr 3, s. 1532—1534.

²⁴ I. KOWALCZYK: *Ciało i władza. Polska sztuka krytyczna lat 90*. Warszawa 2002, s. 72.

ralność. To z kolei pokazuje kruchość konstrukcji owego systemu. Niepokój natomiast wzbudza konfrontacja owych norm moralnych z rzeczywistością²⁵.

Erotyka stała się w ostatnich latach bardzo modnym tematem, wykorzystywanym dość często w celach pokazywania represywności polskiej kultury doby postkomunistycznej i przełamywania *tabu* lub obrazowania tematyki politycznej. Dość wspomnieć skandalizujące powieści Manueli Gretkowskiej, Michała Witkowskiego, Andrzeja Horubały czy Rafała A. Ziemkiewicza. Nie sądzę jednak, by decyzję sięgnięcia przez bohaterów mojej książki po dyskursy erotyczne należało tłumaczyć potrzebą podniesienia swych notowań w literackim rankingu. W moim odczuciu, tematyka erotyczna nie miała być jedynie „wehikułem dowożącym” Andrzeja Czciбора-Piotrowskiego, Cezarego K. Kędera i Adama Ubertowskiego do „sławy i chwały” (by posłużyć się tytułem Iwaszkiewicza). Omawiane przeze mnie prozy nie są ani ich debiutami książkowymi, ani nie eksploatują erotyki w sposób prosty, a tym samym nie stawiają na bezkompromisowe porozumienie z czytelnikami. Mam wrażenie, że jest wręcz dokładnie odwrotnie. Potwierdzeniem owych intuicji mogłoby być pytanie Dariusza Nowackiego, który zastanawiał się:

[...] czy nie jest aby tak, że ta opresja [„wąskiego stołu”, o którym powiadał Jarzębski — A.N.] jest wielką szansą dla nowej prozy? Mam na myśli wysoko zawieszoną poprzeczkę, dążenie do tego, żeby przekroczyć konkurentów, koniecznie się wyróżnić. W rozmaity sposób, choćby najprościej — na polu techniki literackiej, sztuki²⁶.

W świecie zdominowanym przez cielesność i rozgadanie na temat seksualności wyróżnić się można uczynieniem erotyki „bazą wyjściową” czy tłem do poruszenia zgoła innych niż erotyczne

²⁵ Zob. *ibidem*. Kowalczyk podaje przykład *Łażni II* Katarzyny Kozyry, która wywołała oburzenie, przyklejając sobie m.in. sztucznego penisa. Zob. *ibidem*.

²⁶ *Sukces albo śmierć czyli najnowsza proza w poszukiwaniu czytelnika. Dyskusja z udziałem Jerzego Jarzębskiego, Artura Madalińskiego, Dariusza Nowackiego, Justyny Sobolewskiej i Krzysztofa Uniłowskiego*. „Opcje” 2006, nr 4, s. 74.

spraw. Taką strategię przyjął Kęder, który — podobnie jak Gombrowicz w *Pornografii* — bawi się zaskoczeniem czytelników, ukrywając pod osłoną banalnych opowiadań prawdy o wiele głębsze. Erotyka w interesujących mnie prozach Czcibora-Piotrowskiego, Kędera i Ubertowskiego jeśli już miałyby być swoistym wehikułem, to wehikułem pozwalającym na tematyzowanie kwestii związanych chociażby z kłopotami tożsamościowymi, ontologicznymi czy też problematyką miejsca i pozycji jednostki w relacjach interpersonalnych.

Omawiane tu prozy zostały pokazane nade wszystko w kontekście polskiej literatury lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych, choć — co należy podkreślić na wstępie — nie kontynuują w prostej linii podówczas panujących tendencji. Z drugiej jednak strony, dostrzeżenie wyrazistych analogii między tekstami prozaików publikujących po obu stronach cezury roku 1989 dostarczyłoby argumentów usprawiedliwiających sceptyczne nastawienie części komentatorów życia literackiego do „przełomu”²⁷. Zdaniem Stanisława Piskora, utwory pisarzy należących do tzw. roczników sześćdziesiątych (a więc w przypadku omawianych przeze mnie także Kędera i Ubertowskiego) można by odczytywać jako przedłużenie lub reinterpretację projektów sformułowanych przez prozaików urodzonych w dekadzie wcześniejszej, które zlekceważone, zachowując aktualność, odżyły po latach²⁸. Z tezą autora *Ruchomego kraju* polemizował Krzysztof Uniłowski, w którego odczuciu „nawiązania do konkretnych poetyk są raczej kwestią przypadku bądź pochodną jednostkowych wyborów i sympatii”²⁹. Problemem o wiele ważniejszym są — jak słusznie twierdzi krytyk — „motywacje strategiczne”. „Chodzi mianowicie o to, że roczniki sześćdziesiąte na własny rachunek ponawiają pytania, które współczesnej kulturze stawiali młodzi w drugiej połowie ósmej dekady. Powraca więc kwestia przemieszania języków i anihilacji tradycji, braku »opar-

²⁷ Por. K. UNIŁOWSKI: *Chłopcy i dziewczęta znikąd?* W: IDEM: *Skądinąd. Zapiski krytyczne*. Bytom 1998, s. 24.

²⁸ Zob. S. PISKOR: *Brulionowcy — ekstrawagancja czy konsekwencja*. „Twórczość” 1996, nr 2. Zob. K. UNIŁOWSKI: *Chłopcy i dziewczęta znikąd?...*, s. 25.

²⁹ K. UNIŁOWSKI: *Chłopcy i dziewczęta znikąd?...*, s. 25.

cia«³⁰. Wiązałoby się to z tym, co Teresa Walas nazwała „kontrabandą epicką”. Badaczka pisała:

Wszystko, co zakwestionowane zostało na obszarze fikcji literackiej (a także szeroko pojętej sztuki) — podmiot, bohater, narracyjność, fabularność, przedmiot przedstawiania — powraca nie tylko w pokątnym handlu, jakim jest kultura masowa; pojawia się także w najwyższym obiegu jako możliwe i dopuszczalne, tyle — że pod postacią dokumentu, prozy niefikcjonalnej lub z lekka fabularyzowanej³¹.

Konstatację Uniłowskiego potwierdza *casus* Czcibora-Piotrowskiego, u którego da się dostrzec wyraźne podobieństwa do tekstowej propozycji Kędera czy Ubertowskiego (zdecentralizowany podmiot, fragmentaryczna rzeczywistość, panseksualizm *etc.*), choć autorem *Rzeczy nienasyconych* kierowały zupełnie inne „motywacje strategiczne” (ucieczka w erotyzm jako ratunek przed wojenną traumą oraz rekompensowanie sobie utraty własnej młodości).

Pisanie — mając na uwadze teorie Barthes’a, Baudrillarda czy Derridy — jest rodzajem uwodzenia nie tylko czytelników, ale i swoistym autouwodzeniem, które uobecnia się — bo jakżeby inaczej — w warstwie stylistycznej. Nie pozostaje nic innego, jak dać się uwieść opowieściom bohaterów o(d)ślaniających (nie tylko swoją) seksualność...

* * *

Książka ta jest skróconą i poprawioną wersją rozprawy doktorskiej *Dyskursy erotyczne. Z zagadnień prozy polskiej po 1989 roku*, napisanej pod kierunkiem prof. zw. dra hab. Mariana Kisiela, której obrona odbyła się w lipcu 2008 roku na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

Szczególne podziękowania składam Promotorowi rozprawy — Profesorowi Marianowi Kisielowi za cierpliwość i nieocenioną po-

³⁰ Ibidem.

³¹ T. WALAS: *Współczesna literatura polska — między empirią a konceptualizacją*. „Teksty Drugie” 1990, nr 1, s. 89.

moc. Podziękowania zechcą przyjąć Recenzenci pracy doktorskiej: prof. zw. dr hab. Jerzy Jarzębski i prof. zw. dr hab. Jerzy Paszek oraz Recenzent książki — prof. zw. dr hab. Przemysław Czaplński, bez których życzliwości oraz bezcennych uwag merytorycznych praca ta nie przybrałaby ostatecznego kształtu. Za dyskusję nad fragmentami książki dziękuję również Koleżankom i Kolegom z Zakładu Literatury Współczesnej Instytutu Nauk o Literaturze Polskiej im. Ireneusza Opackiego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

Indeks nazw osobowych

A

Abramowska Janina 235
Adamczyk Kazimierz 165
Adamowski Hubert zob. Ubertowski Adam
Adorno Theodor Wiesengrund 39, 40
Anderman Janusz 151, 167, 209, 210
Andres Zbigniew 42, 162
Andrzejewski Jerzy 77, 81, 119, 158, 209, 226, 248—250
Ankersmit Franklin Rudolf 86
Ardens [właśc. J. Koterbski] 239
Arnheim Rudolf 57
Artaud Atonin 177
Arystoteles 26, 110, 113
Austin John Langshaw 251, 252

B

Bachtin Michaił Michajłowicz 59
Badinter Elisabeth 127
Bakke Monika 103, 212, 252, 253
Bakuła Bogusław 69

Balbus Stanisław 69, 224
Balcerzan Edward 23, 69
Banach Andrzej 239
Banasiak Bogdan 31, 138, 179, 185
Banyś Wiesław 110
Baran Bogdan 229
Baranowska Małgorzata 30
Barańczak Stanisław 210, 211
Barth John 255
Barthelme Donald 208
Barthes Roland 19, 64, 65, 150, 158, 159, 176, 182, 183, 185, 186, 190, 194, 195, 219, 225, 275
Bartoszyński Kazimierz 16, 116
Bassaj Maria 218
Bataille Georges 46—48, 53, 94, 189, 240, 242, 265
Bator Joanna 22, 51, 52, 58, 175
Baudelaire Charles Pierre 53, 97
Baudrillard Jean 19, 43, 63, 68, 109, 126, 127
Bauer Zbigniew 152
Baumann Zygmunt 35
Bawolek Waldemar 174
Benveniste Emilie 165

- Bereza Henryk 150—153
 Bersani Leo 97
 Białoszewski Miron 81, 82, 205, 268, 272
 Bielas Katarzyna 229
 Bielecki Marian 228
 Bielik-Robson Agata 146
 Bieńczyk Marek 26—28, 64, 77, 93, 97, 207, 273—276
 Biernacki Andrzej 233
 Bieszczad Liliana 204
 Binswanger Christa 125
 Bitner Dariusz 148, 151
 Bloom Harold 68
 Blue Adrienne 37
 Bly Robert 78
 Błoński Jan 153, 164, 167, 176, 231
 Boccacio Giovanni 24
 Boczkowska Magdalena 42
 Boecjusz 257
 Bolecki Włodzimierz 71, 72, 81, 207, 213, 224, 235
 Borg Eliza 185
 Borkowska Grażyna 127
 Borowski Tadeusz 81
 Bourdieu Pierre 247, 261
 Boy [właśc. Tadeusz Kamil Marcjan Żeleński] 233, 239
 Brach-Czaina Jolanta 184
 Brahms Johannes 70
 Brandys Kazimierz 81, 227
 Braun Andrzej 83
 Bréhier Émile 227
 Breza Tadeusz 81
 Browarny Wojciech 68, 268
 Brown Peter 37, 38
 Brzozowska Antonina 14
 Brzozowski Stanisław 14
 Brzóstowicz Monika 227
 Buber Martin 45, 214
 Buczkowski Leopold 81
 Budrecki Lech 185
 Budrowska Kamila 42, 93, 97
 Bujnicki Tadeusz 165, 235
 Burroughs William 39
 Bursa Andrzej 208
 Butkiewicz Zdzisław 228
 Butler Judith 120
- C**
- Camus Albert 228
 Canetti Elias 185
 Carr David 223
 Caillois Roger 99, 252
 Cassirer Ernst 100, 236
 Cataluccio Francesco M. 229
 Cegiełka Piotr 148
 Cembrowska Justyna 275
 Chabot Marc 127
 Chełstowski Bogdan 157
 Chirpaz François 98
 Chmielewski Adam 220
 Chmielowski Paweł 239
 Chojecki Andrzej 187
 Chojnacki Robert 201—203, 213, 239
 Chołody Mariusz 22
 Chrystus 23
 Churchil Winston Leonard Spencer, sir 81
 Chwedeńczuk Bohdan 252
 Chwin Stefan 90, 147, 176
 Cieplińska Joanna 69
 Cieślak Robert 24, 121
 Cieślak Tomasz 82, 129, 204, 275
 Cieślak Mariusz 263
 Cieślukowska Teresa 224

- Gioran Émil 14
Conrad Joseph [właśc. Teodor Józef Konrad Korzeniowski] 130, 248
Constant Benjamin 254
Cuber Marta 268
Culbertson Ely 131
Culler Jonathan 217, 218
Cwojdzińska Anna 22
Czachowska Agnieszka 76, 91, 92
Czaplejewicz Eugeniusz 59
Czapliński Przemysław 15, 20, 40, 41, 43, 44, 51, 69, 152, 153, 174, 175, 210, 223, 260, 268, 272, 273, 279
Czcibor-Piotrowski Andrzej 8–10, 12, 13, 15–18, 22, 54, 58, 59, 61, 69, 70, 72, 73–144, 154, 155, 250, 277–280
Czermińska Małgorzata 69, 164
Czerśniak Stanisław 43
Czerska Tatiana 204
Czerwiński Marcin 73
- Ć
- Ćirlić Dorota Jovanka 43
- D
- Dalewski Zbigniew 118
Dante Alighieri 229
Darska Bernadetta 29
Dąbała Jacek 251
Dąbrowski Benedykt 81
Dąbrowski Mieczysław 266
Deleuze Gilles 35, 187
Derda-Nowakowski Michał 273–275
Derrida Jacques 19, 177–179, 187, 192, 193, 252
- Descartes René 257
Deutsche Rosalyn 44
Dichter Wilhelm 83
Dobraczyński Jan 81
Donato Eugenio 141, 142
Doroszewski Witold 110
Dostojewski Fiodor 228
Doubrovsky Serge 247
Drąg Bronisław 121
Drewnowski Tadeusz 23, 61
Drwięga Marek 22, 111, 234
Drzeżdżon Jan 150, 151, 153
Dudała Agnieszka 63
Dudek Zenon Waldemar 141
Dunin Kinga 40–43, 78, 204, 268
Dunin-Wąsowicz Paweł 203–206, 268
Dutka Czesław P. 62
Dybel Paweł 22, 23, 45, 50–52, 67, 90, 92, 103, 122
Dygat Stanisław 81
Dziadek Adam 68, 69, 225, 252
Dziamski Grzegorz 255
- E
- Eco Umberto 230, 231
Eksteins Modris 29
Eliade Mircea 73, 117, 118, 128, 129
Eneasz Aleksandryjczyk, bp. 156
Eustachiewicz Lesław 102
- F
- Falicka Krystyna 60, 165
Falicki Jerzy 60
Fedewicz Maria Bożena 68, 143, 248
Fik Ignacy 232

- Filipiak Izabela 174, 175
Fiut Aleksander 129
Fleischer Michael 204, 205
Fokkema Douwe 12, 13, 255
Foks Darek 207
Foucault Michel 14, 31, 35, 38, 47, 54,
55, 57, 58, 69, 70, 138, 150, 185—
187, 213, 241, 267
Fourier Jean 158, 159, 182
Franaszek Andrzej 43
Franczak Jerzy 9, 10, 12
Franus Ewa 32
Freud Zygmunt 34, 35, 45, 50, 53, 67,
97, 99, 122, 141, 143, 243
Fryde Ludwik 233
Frye Northrop 68
- G**
- Gadamer Hans Georg 45
Gajzler Eliza 76
Galant Arleta 42
Galant Jan 152
Garaudy Roger 227, 228
Gazda Grzegorz 71
Genette Gérard 272
Gergen Kenneth 224
Gębala Stanisław 165
Gibas Jarosław 207
Giddens Anthony 21, 25, 26, 158
Girard René 78
Głębski Jacek 148
Głogowski Tomasz M. 208
Głowiński Michał 80, 83, 156, 165,
173, 176, 224, 230
Goerke Natasza 251
Gombrowicz Witold 18, 33, 53, 76,
94—96, 102, 117, 119, 163—168,
172, 174, 207, 209, 213, 219, 222,
223, 226, 228—236, 241, 242,
245—248, 250
Gosk Hanna 64, 265
Gostyńska Dorota 142
Goszczyńska Mirosława 78
Goździkowski Andrzej 147
Grajewski Wincenty 14, 65, 133, 155
Greń Z. 233
Gretkowska Manuela 17, 22, 63, 64,
158, 207, 262—265
Grędziński Stanisław 188
Grochowski Grzegorz 65, 68, 69, 98
Gromczyński Wiesław 227
Grosz Elizabeth 212
Gruszczyński Piotr 268
Grych Paulina 264
Grynberg Henryk 86, 89, 91
Gutkowska Barbara 69, 151, 157
Gutowski Wojciech 189, 194, 239—
241
Guze Joanna 254
- H**
- Hamon Philippe 60
Hardy Barbara 223
Hassan Ihab 11, 12, 247
Hawkes John 208
Hegel Georg Wilhelm Friedrich 192,
193, 214
Heidegger Martin 45, 214
Heraklit z Efezu 215
Herling-Grudziński Gustaw 165,
244
Hłasko Marek 148, 226
Holender Małgorzata 174
Hołówka Jacek 220
Horodyski Aleksander 81
Hornung Magdalena 121

Horubała Andrzej 17, 22, 260, 264
Hrynac Tomasz 204
Hultberg Peer 54
Husserl Edmund 165
Hutnikiewicz Artur 30, 240

I

Imieliński Kazimierz 37
Ingarden Roman 231, 232
Ingłot Mieczysław 234, 235
Irzykowski Karol 71, 175, 176
Iwasiów Inga 22, 29, 42, 113, 139,
204, 259, 262, 268, 270
Iwaszkiewicz Jarosław 17, 37, 71, 119,
272

J

Jabłońska-Dzierża Joanna 99
Jakóbczyk Jan 175, 176
Jakubowicz Martyna 197, 238
Jamrozek-Sowa Anna 81, 98
Jamrozik Zbigniew 60
Janaszek-Ivaničková Halina 13, 255
Janicka Krystyna 30
Janion Maria 81, 82, 86, 90, 189,
240, 241, 265
Jankowski Jerzy 188
Jarosiński Zbigniew 31
Jarzębowski Zbigniew 268
Jarzębski Jerzy 7, 17, 20, 40, 41, 45,
66, 69, 148, 163—167, 223, 231,
232, 234—236, 272
Jasieński Bruno 30, 31, 187, 188
Jaspers Karl 228, 248
Jastrzębski Jerzy 239
Jauss Hans Robert 16
Jawłowska Aldona 33, 61

Jaworowski Mateusz 204
Jaworski Eugeniusz 110
Jaworski Stanisław 14, 133, 155, 167
Jędrzejczak Marcin 121
Jędrzejko Ewa 110
Jung Carl Gustav 90
Jusiak Janusz 59, 278

K

Kaczmarek Robert 25
Kaczorowski Aleksander 22, 25,
263, 268
Kaczyński Maciej 146
Kalicki Rajmund 29
Kandziora Jerzy 69
Kania Ireneusz 23, 38, 94, 229
Kaniewska Bogumiła 99, 100, 143
Kant Immanuel 165
Kareński-Tschurl Mateusz 31
Karpiński Daniel 174
Karwowska Bożena 22
Kasperski Edward 59, 71
Kermode Frank 218
Kęder Cezary K. zob. Kęder Konrad
Cezary
Kęder Konrad Cezary 8—10, 12, 13,
15—19, 54, 58, 61, 69, 70, 72, 145,
148, 149, 154, 193, 197—258, 277—
280
Kierkegaard Søren 37, 228, 239
Kijowski Andrzej 233
Kirchner Hanna 226
Kirsch Donat 150—152
Kisiel Marian 14, 19, 40, 112, 159,
208, 226
Kitliński Tomasz 59, 60, 278
Klaman Grzegorz 34
Klejnocki Jarosław 204

- Klekot Ewa 21
Kletowski Piotr 63
Kloch Zbigniew 125
Klusak Jarosław 112
Kłoczkowski Jan Maria 241
Kłosińska Krystyna 62, 97
Kłosiński Krzysztof 53, 54, 62, 65,
115, 117, 178, 224
Kmita Jerzy 233
Kobylińska Ewa 36
Kochanowski Jacek 58, 125
Kochańczyk Alina 162
Kofta Krystyna 262, 263
Kołakowski Leszek 112
Komendant Tadeusz 31, 138, 148,
154, 156, 160, 161, 170, 180, 185,
187, 194
Komolka Jan 153, 209
Konwicki Tadeusz 69, 81
Kopacki Andrzej 121
Kopciewicz Lucyna 261
Kopeć Zbigniew 204, 249
Kornhauser Julian 41, 151, 153
Korsak Tadeusz 121
Kosowska Ewa 110
Koterbski J. 239
Kott Jan 117, 128
Kowalczyk Izabela 16, 17, 22, 32, 34,
35, 40, 42—44, 72
Kowalska Aniela 157, 248
Kowalska Małgorzata 93
Kozak Beata 184, 188, 194
Kozielecki Józef 69
Koziołek Ryszard 248, 249
Kozyra Katarzyna 17, 34
Krakowski Piotr 29
Krasuski Krzysztof 226
Krawczyńska Dorota 85, 86, 89, 91
Kristeva Julia 32, 51, 52, 58, 59
Kroński Juliusz 62
Krupiński Piotr 268
Kruszyński Zbigniew 229, 251
Krzemieniowa Krystyna 40
Krzyszowiec Marcin 119
Krzysztoń Jerzy 209
Kubicki Roman 10, 280
Kuderowicz Zbigniew 227
Kuderski Jacek 145
Kuderski Wojciech 145
Kundera Milan 266
Kühl Olaf 213, 234, 235
Kulik Zofia 34
Kuncewiczowa Maria 81
Kuryluk Ewa 174, 175
Kutter Peter 67
Kuźma Erazm 77, 81, 159, 249
Kwiatkowski Jerzy 239
- L
- Labuda Aleksander 133, 139, 155
Lacan Jacques 35, 50, 67, 90, 97, 212
Lachman Magdalena 42, 204—208
Lachowska Dorota 248
Lalak Mirosław 69, 81, 154, 155,
160—162
Lam Andrzej 103
Lang Hermann 90, 98
Laqueur Thomas Walter 145, 146,
149
Lawrence David Herbert 39
Le Goff Jacques 23
Lechoń Jan [właśc. Leszek Serafi-
nowicz] 162, 165
Lejeune Philippe 14, 133, 139, 155,
247
Lem Stanisław 7
Lesman Karol 229

Leszczyński Grzegorz 103
Leszkiewicz Paweł 42
Leszkowicz Paweł 207
Leśniak Andrzej 146
Lévinas Emmanuel 45, 214, 225
Lévy-Valensi Amado 214
Lewańska Ariadna 183, 225
Lewicki Zbigniew 255
Libera Zbigniew 34
Lipski Leo 83
Lis Renata 158
Loyola Ignacy, św. 158, 159, 182
Lubas-Bartoszyńska Regina 14, 133,
139, 155, 248
Lyotard Jean-François 10

Ł

Łapiński Zdzisław 33, 94, 163,
165–168, 223
Łebkowska Anna 14, 65
Łęcki Krzysztof 62
Łoziński Józef 150, 151, 153
Łubiński Sławomir 151, 153
Łuczeńczyk Andrzej 151
Łukasiewicz Jacek 23
Łukasiewicz Małgorzata 16, 121

M

Mach Jakub 57
Maciejczak Marek 93
MacIntyre Alasdair 220, 224
Mackiewicz Paweł 268
Madaliński Artur 17, 45
Madej Bogdan 209
Madejski Jerzy 268, 271
Madeyska Ewa 22, 264
Magnone Lena 279, 280

Majchrowski Zbigniew 65, 66, 77,
189, 240, 265
Majeran Tomasz 204
Majerski Paweł 14, 31, 204, 207
Makowiecki Andrzej Zdzisław 239
Maliszewski Karol 113, 268
Man Paul de 142, 143, 248
Marcel Gabriel 228
Marecki Piotr 204
Margański Janusz 63, 109, 230, 252
Markiewicz Henryk 69, 219, 224
Markowski Michał Paweł 24, 64,
145, 146, 231
Marszałek Magdalena 68
Martuszevska Anna 65, 77, 163
Marx Jan 239
Masłowska Dorota 45, 207
Matuszewski Krzysztof 31, 138, 185
McNair Brian 21, 25
Meissner Janusz 81
Mele Salvatore 43
Melecki Maciej 204
Merleau-Ponty Maurice 92, 93
Michnik Adam 58
Miciński Bolesław 58
Mickiewicz Adam 272
Migasiński Jacek 93, 98
Milecki Aleksander 219
Miller Henry 39
Miller Maciej 40
Miłosz Czesław 129, 165
Mitosek Zofia 65
Mizerka Anna 205
Mizerkiewicz Tomasz 44, 227
Mizielińska Joanna 62, 63, 120, 121
Mizińska Jadwiga 59, 278
Mizuro Marta 204, 268
Mogutin Jarosław 45
Momro Jakub 192, 193

- Monroe Marilyn [właśc. Norma Jean Baker] 145
Morawski Stefan 62, 71, 226
Morcinek-Cudak Barbara 208
Mostowik Marta 7
Mounier Emmanuel 257
Mruwczyński Marcin 276
Musiał Grzegorz 119, 174
Myszkowski Krzysztof 174
Myszor Przemysław 145
Myśliwski Wiesław 99, 100
- N**
- Nałkowska Zofia 68, 71, 90, 232
Nasierowski Jerzy 148
Nead Lynda 32
Nęcka Agnieszka 22, 63, 64, 160, 174, 192, 268
Niedzielski Czesław 69, 77, 249
Nietzsche Friedrich 228, 229, 239
Niewrzęda Krzysztof 213
Nowacki Dariusz 15, 17, 22, 40—45, 62, 76, 77, 104, 107, 115, 118, 129, 132, 133, 148, 154—156, 170, 201, 204, 205, 216, 221, 223, 230, 245, 248, 255, 256, 260, 264, 267, 268, 272, 273, 276
Norwid Cyprian Kamil 235
Nowakowski Marek 226
Nycz Ryszard 9, 29, 60, 68, 71, 156, 157, 163, 167, 213, 222, 224, 277
- O**
- Ochab Maryna 46, 189, 240, 265
Odojewski Włodzimierz 78, 98
Ojcewicz Grzegorz 45
Okoniewska Magdalena 40
Okopień-Sławińska Aleksandra 163, 165
Okulicz-Kozaryn Radosław 205
Olejniczak Józef 165, 272
Opacki Ireneusz 20
Oracz Ewa 26
Orłoś Kazimierz 209
Orska Joanna 12, 13, 40, 42, 71
Orski Mieczysław 201, 242, 250, 251
Ortwin Ostap [właśc. Oskar Katzenellenbogen] 14
Orzeszkowa Eliza 224
Osęka Andrzej 99
Ossowska Maria 253
Ostaszewski Robert 83, 100, 123, 125, 131, 177, 268
Ostrowski Andrzej 25
Owczarek Bogdan 65, 69
- P**
- Paczoska Ewa 101
Parnicki Teodor 77, 213
Pasewicz Edward 121
Pasterski Janusz 42
Pastuszek Andrzej 151
Paszek Jerzy 20, 115
Pawlik Jerzy 99
Pawłowski Janusz 33, 94, 95, 102, 217
Peiper Tadeusz 29
Pessel Włodzimierz Karol 204
Petersowa Zofia 81
Pękala Teresa 255
Pieniążek Paweł 252
Pietrych Krystyna 82, 129, 204, 275
Pietrzak Marcin 268

Pietucha Piotr 22, 63, 64
Pilarski Przemysław 122
Piłsudski Józef 84
Pisarski Mariusz 201, 206, 208,
242
Piskor Stanisław 18, 187
Pistolet Michał W. [właśc. Michał
Wojciechowski] 22, 63
Piszczatowski Paweł 90
Planeta Grzegorz zob. Dunin-Wąso-
wicz Paweł
Platon 94
Plebanek Grażyna 262, 263
Plessner Helmuth 45
Pluszka Adam 263
Pluta Jerzy 167
Podbielski Henryk 110
Podraza-Kwiatkowska Maria 189,
239, 241
Porębski Mieczysław 99
Powaga Wojciech 145
Prokopiuk Jerzy 34, 141, 242
Proust Marcel 225
Prus Bolesław [właśc. Aleksander
Głowacki] 101
Przerwa-Tetmajer Kazimierz 239
Przybyłowska Maria 185
Przybysz Piotr 257
Przybyszewski Stanisław 67, 125,
189, 239—241
Przychodniak Zbigniew 43, 51
Przymuszała Beata 22—24, 29, 30,
32—34, 104, 129
Putrament Jerzy 81
Pytasz Marek 165

Q

Quignard Pascal 192, 193

R

Rabelais Franciszek 24
Rabińska Krystyna 29, 37
Rabizo-Birek Magdalena 201, 203,
205, 206, 217
Radkiewicz Małgorzata 125
Ratajczak Wiesław 205
Reiche Reimut 36
Rembowska-Płuciennik Magdalena
78, 93, 98, 99, 121
Rerak Sebastian 7, 63
Rewaj Joanna 262
Ricoeur Paul 45, 133, 150, 151, 155,
157, 158, 224
Riffaterre Michael 60, 224, 225
Ritz German 119, 121—123, 125, 126
Rogała Stanisław 81
Rogoziecki Robert 267
Rogoziecki Julian 228
Rojek Artur 145
Rosiek Barbara 147, 261
Rosiek Stanisław 176, 177
Rosner Katarzyna 65, 151, 220, 221,
223, 224
Roudiez Leon R. 32, 58
Rougemont Denis de 46, 102
Rousseau Jan Jakub 27
Rozenzweig Franz 45, 214
Różewicz Tadeusz 23, 81, 82, 104
Różycka Dorota 204
Rudnicki Adolf 81
Rudzka Zyta 22, 174, 265, 266
Rusinek Wojciech 268, 272
Rutkowski Krzysztof 192
Rygielska Małgorzata 272
Rykner Arnaud 101, 102

S

- Sade Donatien-Alphonse-François de, markiz 37, 48, 76, 158, 159, 182, 183, 186, 190, 195
- Sadkowski Wacław 39
- Sajkiewicz Violetta 204, 207
- Salgas Jean-Pierre 241, 247
- Salomon Ernst von 184
- Samson Hanna 21, 259—261, 263
- Sandauer Artur 233, 234
- Saner Hans 248
- Saramonowicz Małgorzata 174
- Sartre Jean-Paul 111, 227—229, 234
- Sawicki Franciszek, ks. 112
- Sawicki Stefan 235
- Scheide Carmen 125
- Scheler Max 45
- Schelling Friedrich Wilhelm Joseph von 214
- Schiling Ewa 40
- Schopenhauer Arthur 228, 239, 240
- Schubert Ryszard 150, 152, 167
- Schulz Bruno 147, 148, 207, 226, 233
- Segal Hanna 103
- Seymour Wendy 22
- Sheppard Richard 77
- Shuty Sławomir [właśc. Sławomir Mateja] 207, 263, 264
- Siemaszko Piotr 130
- Siemion Piotr 260, 264
- Sieniewicz Mariusz 44, 45
- Sieradzki Ignacy 54, 62
- Simon Claude 187
- Siwecki Piotr 204
- Skarga Barbara 112, 214, 215, 219, 225
- Skotnicka-Maj Anna 114
- Skrendo Andrzej 268, 272
- Skwarczyńska Stefania 68, 69
- Sławiński Janusz 65, 77, 80, 81, 163, 167, 224, 235
- Słyk Marek 150, 152
- Smoczyński Rafał 205
- Smulski Jerzy 69
- Sobolczyk Piotr 268, 272
- Sobolewska Justyna 17, 45, 204
- Sokołowski Adam 268
- Sołtysik Marek 152
- Sontag Susan 62
- Sosnowski Jerzy 70, 71
- Sosnowski Maciej 146
- Speina Jerzy 69, 77, 249
- Stala Marian 23, 33, 41
- Stankiewicz Jerzy 59
- Starost M. 232
- Stasiuk Andrzej 148, 272
- Stern Anatol 31
- Sterna-Wachowiak Sergiusz 188
- Stokfiszewski Igor 204
- Strękowski Jan 204
- Strindberg August 239
- Strumyk Grzegorz 174
- Strzeмиński Władysław 58
- Suchodolski Bogdan 100
- Sulikowski Andrzej 165
- Szahaj Andrzej 43
- Szaket Jan zob. Kęder Konrad Czary
- Szaruga Leszek 69
- Szczepański Jan Józef 233
- Szczuka Kazimiera 63
- Szewc Piotr 63
- Szkołut Tadeusz 255
- Szolc Izabela 261
- Szulżycka Alina 21, 25, 158
- Szyłak Aneta 16

Szymanowski Adam 231
Szymanowski Karol 62
Szymańska Adriana 174
Szymborska Wisława 71
Szymczak Mieczysław 73
Szymutko Stefan 43

Ś

Śliwiński Piotr 40, 43, 51, 152, 153,
174, 175, 210, 279
Śmieja Wojciech 119, 268
Śmietana Urszula 266
Śnieżko Dariusz 268
Świeściak Alina 62
Święch Jerzy 82, 87, 88

T

Taborski Roman 125, 240
Tarnogórska Maria 213
Tatarkiewicz Anna 73, 99
Tempczyk Michał 218
Terlecki Olgierd 62
Theweleit Klaus 184, 188, 194
Thompson Ewa 235
Thuong Nicolas 23
Titmarsh Mark 43
Tittenbrun Jacek 78
Todorow Tzvetan 59
Tokarczuk Olga 101
Tokarz Bożena 187
Tomasz, św. 214
Tomczyk Łukasz 154
Tomkowski Jan 201, 208
Tramer Maciej 62, 112, 159, 192, 265
Tresidder Jacek 118
Trębicki Jerzy zob. Nasierowski Je-
rzy

Trzebiński Jerzy 65
Trzynadłowski Jan 62
Turczyński Andrzej 156
Tyrowicz Stanisław 248

U

Ubertowska Aleksandra 67
Ubertowski Adam 8—10, 12, 13, 15—
19, 54, 58, 61, 69, 70, 72, 145—195,
207, 277—280
Ugrešić Dubravka 43, 61
Ullicka Danuta 71
Ulman Anatol 62
Uniłowski Krzysztof 17—19, 41, 43,
45, 71, 72, 75—77, 110, 114, 117,
130, 138, 149—151, 154, 158—161,
165, 169, 170, 172, 174, 178, 180,
181, 187, 201, 202, 204, 207, 212,
213, 219, 232, 237, 242, 246—248,
254—257, 268, 272, 273, 275
Urbaniak Paweł 268
Uzdański Grzegorz 146

V

Valéry Paul 176
Varga Krzysztof 204, 207, 250
Villon François 24
Vogler Henryk 233

W

Waelhens Alphonse de 234
Walas Teresa 19
Walewska Katarzyna 99
Wańkowicz Melchior 81
Warkocki Błażej 44, 78, 119, 120,
124, 268

- Wawrzyszko Paweł 277
Weinert Maria 24
Weininger Otto 239
Welsch Wolfgang 10, 280
Wencel Wojciech 268
White Hyden 220, 221
Wieczorkiewicz Anna 22
Wiedemann Adam 204, 208, 217
Wiśniewska Lidia 24, 93
Wiśniewski Jacek 255
Wiśniewski Janusz Leon 148
Witkacy zob. Witkiewicz Stanisław Ignacy
Witkiewicz Stanisław Ignacy 39, 207
Witkowski Michał 17, 40, 44, 45, 119, 121, 204, 207, 263, 268—272
Witosz Bożena 24, 32
Wittlin Józef 139
Wołkowicz Anna 248
Wroczyński Tomasz 103
Wroniak Julita 247
Wróbel Zdzisław 38, 39, 46
Wróblewski Bogusław 152
Wyka Kazimierz 239
Wyszyńska Małgorzata 35
- Z
- Zagajewski Adam 70, 152
Zaleski Marek 40, 43, 44, 139—143
Zapolska Gabriela 97
Zawada Ksymena 174, 187
Zawilski Apoloniusz 81
Zaworska Helena 31
Zegadłowicz Emil 54, 62, 115, 148
Zeidler-Janiszewska Anna 10, 255, 280
Zieleńczyk Adam 239
Ziemkiewicz Rafał 17, 22, 63, 264
Zieniewicz Andrzej 69
Zimand Roman 205
Ziomek Jerzy 29, 62, 224
Ziółkowska Beata 22
- Ż
- Żabicki Zbigniew 226
Żebrowska Alicja 34
Żeromski Stefan 85
Żmijewski Artur 34
Żukrowski Wojciech 81
Żurawiecki Bartosz 40, 121
Żurowska Maria 46

Agnieszka Nęcka

Bodily (un)covers
Erotic discourses in Polish prose after 1989

Summary

Thinking about sexuality, we used to boil it down to a physical act of uniting lovers, the pictures of which are available in a wide array of possibilities: from pornographic presentations and erotically marked art to a life dominated by voyeuristic tendencies. Sexuality, though, is this sphere of human activity in which the surfaces of mutual relations of the psychology of an individual, philosophy, anthropology overlap and through which they are made manifest. Title erotic discourses show how the findings by Michel Foucault make themselves manifest 'in practice', according to which sexuality functioning in the "power-knowledge-pleasure" system, is verbose these days, as a result of which we deal with a paradox: speaking constantly about sex is contrasted with telling about it in the categories of mystery. Thus, the discourse is a tool of power thanks to which one can reach a sexual subject, though a fairly specific tool, the one which uncovering eroticism, covers it at the same time.

The key words of the book title — discourse, eroticism, physicality — were used not only in order to show sexuality from the angle of a thematic choice underlying the artistic practice or a linguistic surface, but above all, to overlap different perspectives. *Rzeczy nienasycone*, *Cud w Esfahanie*, *Straszne dni* by Andrzej Czcibor-Piotrowski, *Antologia twórczości p.* by Cezary K. Kęder and *Szkice do obrazu batalistycznego* by Adam Ubertowski served as an example confirming the thesis according to which for the contemporary writers eroticism is becoming a starting point for discussing such problems as initiation, outsiderism, sexuality, problems with describing intimacy of experiencing, lack of authenticity and need to articulate it. The sphere of eroticism allows for speaking about one's own biography,

emphasis being put on the troubles deriving from the need of a public self-expression. The level of the subject-matter (eroticism as one of many human experiences to be described) is nowadays the lowest of the very surfaces, above which the subsequent spaces, are showing a “suspension” between modernism and postmodernism. Undergoing an “imperative of a public transparency”, sexuality provokes the questions on the freedom of art again, resembles the difficulties with defining human identity, encourages doubts concerning thinking and presenting habits, having their roots in a Christian ban on revealing nudity and a prudish treatment of eroticism in the 19th century. Interwar avant-garde tendencies, highlighting youth, sensuality, homosexuality or primitiveness, led to the “movement” of physicality from the margins to the space of a “dominating medial discourse”, uncovering with the use of an experimental going beyond what has been covered for centuries. Year 1989 and yielding the Polish culture to the dictate of the market and rules of the consumerist world, sealed the change of the sexual code which looks for other ways of articulation beyond the semantics of openness, medial staging, pleasure and fun allowed these days.

Agnieszka Nęcka

Körperliche Aufzüge (Bedeckungen)
Erotische Diskurse in der polnischen Prosa nach 1989

Zusammenfassung

Mit der „Sexualität“ ist meistens nur der Akt der körperlichen Vereinigung der Geliebten gemeint, die in pornografischen Darstellungen, in der durch Erotisches gekennzeichnete Kunst aber auch in voyeuristischen Tendenzen zur Verfügung gestellt werden können. Die Sexualität ist aber eine solche Sphäre der menschlichen Lebensaktivität, in der sich die Ebenen der Wechselbeziehungen zwischen Psychologie des Individuums, Philosophie und Anthropologie überlagern und dank deren sie sich vergegenwärtigen können. Die oben genannten erotischen Diskurse zeigen, wie Michel Foucaults Feststellungen „in der Praxis“ vergegenwärtigt werden. Foucault behauptete nämlich, dass die in dem System: „Macht – Wissen – Genuss“ erscheinende Sexualität heutzutage „verquatscht“ wird und infolgedessen hat man mit einem Paradox zu tun: ständiges Ge-

schwätzt über Sex stoßt mit der Betrachtung des Sexes als ein Geheimnis zusammen. Der Diskurs ist also ein Werkzeug der Macht, dank dem man zum sexuellen Subjekt kommt. Das ist aber ein ganz spezifisches Werkzeug, das die Erotik entblößend, sie zugleich verschleiern kann.

Die den Titel des vorliegenden Buches bildenden Schlüsselwörter — Diskurs, Erotik und Körperlichkeit — wurden nicht nur zu dem Zwecke gebraucht, die Sexualität unter dem Gesichtspunkt der in der Kunstpraxis und in der linguistischen Schicht gewählten Themen zu zeigen, sondern vor allem die gegenseitige Überlagerung von verschiedenen Perspektiven erscheinen zu lassen. *Unersättliche Dinge, Ein Wunder in Esfahan, Schreckliche Tage* von Andrzej Czcibor-Piotrowski, *Die Anthologie der Werke* von Cezary K. Kęder und *Skizzen zum Schlachtenbild* von Adam Ubertowski sollten die These bestätigen, dass der Erotismus für zeitgenössische Schriftsteller ein Ausgangspunkt ist für die Diskussion über solche Themen wie Initiation, Außenseitersein, Geschlechtlichkeit, Probleme mit der Schilderung der intimen Erfahrung, der Authentizitätsmangel und die Schwierigkeiten bei deren Artikulierung. Erotische Sphäre lässt die Schriftsteller über eigene Biografie und besonders über die aus dem Bedarf der öffentlichen Autoexpression resultierenden Schwierigkeiten noch vollkommener zu reden. Der Themenbereich (die Erotik als eines der mehreren beschreibungsmöglichen menschlichen Gefühle) ist also heute die niedrigste von den Schichten, über denen andere, einen gewissen „Schwebezustand“ zwischen dem Modernismus und Postmodernismus darstellenden Schichten aufgebaut werden. Die dem „Imperativ der öffentlichen Übersichtlichkeit“ unterliegende Sexualität lässt wiederum nach der Freiheit der Kunst fragen, betont die Schwierigkeiten bei Bestimmung der menschlichen Identität, spornt dazu an, die im christlichen Verbot die Nacktheit zu zeigen und in prüder Betrachtung der Erotik im 19. Jh. eingewurzelten Denk- u. Darstellungsgewohnheiten in Frage zu stellen. Die Jugend, Sinnlichkeit, Homosexualität oder Primitivität betonenden avantgardistischen Tendenzen in den Zwischenkriegsjahren haben dazu geführt, dass die Körperlichkeit aus nebensächlichen Bereichen in den Bereich des „vorherrschenden medialen Diskurses“ „geschoben“ wurde, wo das Jahrhunderte lang Verhüllte experimentell entblößt wurde. Im Jahre 1989 musste sich die polnische Kultur dem Marktdiktat und den Regeln der Konsumwelt fügen, was die Änderung des sexuellen Kodes besiegelte, der jetzt neue Artikulationsmöglichkeiten außer der heutzutage zulässigen Semantik der Offenheit, der medialen Inszenierung, des Genusses und Vergnügens zu finden versucht.

W projekcie okładki wykorzystano fotografię *czekam... po*
autorstwa Anny Legutko

Redaktor
Barbara Jagoda

Projektant okładki
Tomasz Gut

Redaktor techniczny
Barbara Arenhövel

Korektor
Aleksandra Gaździcka

Copyright © 2011 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-226-1997-9
(wersja drukowana)
ISBN 978-83-226-2315-2
(wersja elektroniczna)

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 18,5. Ark. wyd. 18,5. Papier objętościowy
70 g Cena 22 zł (+ VAT)

Łamanie: Pracownia Składu Komputerowego
Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego
Druk i oprawa: PPHU TOTEM s.c., M. Rejnowski, J. Zamiara
ul. Jacewska 89, 88-100 Inowrocław

Finezyjny tytuł odsyła do naczelnego problemu książki: erotyzm, rodzący się z wykroczenia (poza siebie, poza kulturowe zakazy), nabiera sensu wyłącznie przez artykulację (językową, obrazową), lecz artykulacja, odsłaniając erotyzm, równocześnie go zasłania (słowem, obrazem). Spełnienie owej relacji Autorka odnajduje w powieściach Czycibora-Piotrowskiego, Ubertowskiego i Kędera, ujętych łącznie pod wspólnym określeniem „prozy erotycznej”. Książka, która z tego konceptu się wyłania, jest przekonująca historycznoliteracko, ciekawa interpretacyjnie, inspirująca metodologicznie. [...] Zdecydowało o tym uparte obstawanie przy komplikacjach tematu. Literatura ma bowiem wyrazić to, co autentyczne (sfera ludzkiej erotyki), i zaświadczyć o niemożności autentycznego wyrażania. Jest to wyzwanie modernistyczne (Ja, autentyczność) rozwiązywane środkami postmodernistycznymi (gry stylistyczne, ironia, wielość perspektyw). Chodzi więc o uwikłanie erotyki w sztuczność i sztuczność prób rozwikłania tej sytuacji, podejmowanych przez literaturę. O tym właśnie jest ta książka.

Z recenzji wydawniczej

prof. zw. dr. hab.
Przemysław Czapliński

Cena 22 zł (+ VAT)

ISSN 0208-6336